

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

SPOL DJECE I RODNE ULOGE RODITELJA

Diplomski rad

Tomislav Lipovec

Mentor: Dr. sc. Nataša Jokić-Begić

Zagreb, 2006

Uvod

Pojam spola i roda

U akademskim se krugovima godinama raspravlja o tome koliko biološka pripadnost muškom ili ženskom spolu uvjetuje različitosti među ljudima, i u kojim aspektima. Društveno značenje koje se pridaje pripadnosti jednom ili drugom spolu također se opširno razmatra. Tako nastaju termini *spol* i *rod* koji se koriste za opisivanje ovih različitih fenomena. Kada govorimo o muškarcima i ženama, mislimo na njihovu biološku distinkciju i tada govorimo o spolu kojem netko pripada. Ovisno o tome ponaša li se netko u skladu s onime što neko društvo ili kultura smatraju poželjnim ili očekivanim ponašanjem muškarca ili žene, govorimo o muževnosti i ženstvenosti odnosno o rodu kojem netko pripada (Paul, 2002). Porijeklo spola je dakle u biologiji, a roda u procesu socijalizacije i odgoju. Rod možemo smatrati usvojenim normama mišljenja i ponašanja koje društvo u kojem osoba živi smatra poželjnim za muškarca ili ženu. Ove usvojene norme postaju za osobu dio sheme o sebi te tako dijelom određuju način na koji ona sebe doživljava.

Spol je određen skupinom varijabli kao što su muški i ženski kromosomi, različita hormonalna konfiguracija muškarca i žene, endokrini sistem, unutarnji i vanjski spolni organi i spolna diferencijacija središnjeg živčanog sustava. Pojam roda različito se konstruira i tako predstavlja složeno područje istraživanja. Za neke istraživače, rod je atribut pojedinca ili nešto što mi «imamo». Drugi smatraju rod nečim što «radimo» ili izvodimo. Rod se također smatra odrednicom koja je medijator društvenog statusa i društvene dinamike. Neki smatraju da je rod (određenog spola), jedan jedini, univerzalan dok drugi misle da je bitno obratiti pažnju zašto, kada, gdje, kako i za koga rod «funkcionira». Neke studije roda imale su za cilj iskoristiti ovaj koncept za pojašnjavanje dinamike moći u društvu, te obrazaca dominacije i subordinacije. Većinu ovakvih istraživanja provode borci za prava žena, kako bi se istaknulo da dužnosti i opterećenja s jedne strane, te nagrade i koristi s druge nisu ravnomjerno raspoređeni između muškaraca i žena (Paul, 2002).

Kako se rod formira u osobi?

Ima više teorija koje pokušavaju objasniti dinamiku formiranja roda: biološki esencijalizam, evolucijske teorije, socijalni konstrukcionizam, simbolički interakcionizam, teorije pozicije gledanja (stajališta).

Biološki esencijalizam Pristalice ove teorije smatraju da postoje «esencijalne» razlike između muškaraca i žena i da onda te razlike direktno dovode do ponašajnih, kognitivnih i emocionalnih razlika između muškaraca i žena (Silverman i Eals, 1992; prema Vasta, Haith i Miller, 1997). Iz njihove analize proizlazi da su genetske razlike i razlike u tjelesnoj građi, koje su uvjetovane i evolucijskom prilagodbom, ono što uvjetuje različito ponašanje muškaraca i žena. Ovi teoretičari zapravo proširuju shvaćanje bioloških i fizičkih razlika na socijalno funkcioniranje, tvrdeći da različitost društvenih ponašanja muškaraca i žena odražava njihovu važnost za preživljavanje vrste. Novije teorije koje su na tragu ovom ortodoksnom biološkom pristupu, a nazivaju se *biosocijalnim modelima*, podjednaku važnost pridaju biološkim i socijalnim utjecajima. Prema tom pristupu proces spolne diferencijacije iniciraju biološki faktori a okolinski ga održavaju (Ehrhardt, 1985; prema Vasta i sur., 1997).

Teorije socijalnog učenja Prema ovom pristupu, rod je posljedica učenja na istim principima po kojima učimo i sva ostala ponašanja: potkrepljenja, učenja opažanjem i samoregulaciju (Bussey i Bandura, 1992; prema Vasta i sur., 1997). Ovi teoretičari vjeruju da je rod društveno konstruiran. Djeca su odgajana na način da razviju one atribute i vještine koji se u nekoj kulturi smatraju prikladnim i poželjnim za dati spol. Sazrijevanjem ove se vrijednosti dodatno internaliziraju i postaju integrirani dio osobe koji ona najčešće ne dovodi u pitanje. Iako ove teorije ne poriču postojanje esencijalnih bioloških razlika između muškaraca i žena, one istovremeno tvrde da mnoge razlike među spolovima nisu rezultat djelovanja gena nego različitih okolinskih uvjeta.

Simbolički interakcionisti ukazuju na to kako su naše rodne konceptualizacije ovisne o i strukturirane pomoću načina na koji se koristimo jezikom, zatim pridodane kulturalnim artefaktima što sve zajedno stvara sustav značenja u određenoj kulturi i sudjeluje u produkciji i reprodukciji roda u kulturama (Paul, 2002).

Teorije stajališta objašnjavaju kako položaj koji zauzimamo u društvenoj hijerarhiji utječe na našu perspektivu, što određuje kako i koliko ćemo sudjelovati u dinamici roda naše kulture (Paul, 2002).

Kognitivističko-razvojni modeli Ove teorije temu roda objašnjavaju služeći se pojmovima *spolna shema* i *spolni scenarij*. Shema je kognitivna prezentacija nečega što poznajemo, a scenarij je shema koja nosi informaciju o redosljedu kojim se odvijaju događaji. Prema modelu spolnih shema, dijete vrlo rano usvaja jednu od kognitivnih shema (dječak ili djevojčica) a to određuje kako će se dijete ponašati, na koje će informacije iz okoline obraćati pažnju, i kako će donositi zaključke (Liben i Signorella, 1987; prema Vasta i sur., 1997). Prema modelu scenarija, dijete najprije uči tipičan slijed ponašanja u određenim okolnostima prikladan za njegov spol, a svoje kognitivne prezentacije gradi nakon ovih ponašanja, oko kategorija «muško» i «žensko». Ovdje shema nastaje nakon ponašanja a ne obrnuto, kao u modelu spolnih shema (Levy i Fivush, 1993; prema Vasta i sur., 1997).

Ugrubo se ovi modeli mogu podijeliti na one koji rod smatraju nečime što se tijekom života ne mijenja i na one koji tvrde da je on podložan iskustvu i učenju. Kako vidimo, jedino se pristalice biološkog esencijalizma ne slažu da se većina razlika među spolovima može ili treba mijenjati. Za ostale je pristupe zajedničko da se slažu u tome da priroda i odgoj zajednički djeluju na razvoj spolnih uloga, ali se razlikuju po tome koliko prednosti daju jednom ili drugom utjecaju te koji mehanizmi pretpostavljaju da su uključeni.

Hoćemo li konstrukt roda smatrati nečim pozitivnim ili negativnim, ovisi tako dijelom i o teoriji uz koju pristajemo, kao i o životnom iskustvu. Tako će neki pojedinci pozdravljati rod kao nešto što potiče komplementarnost i međuzavisnost ljudi, dok će drugi u njemu vidjeti snažan izvor segregacije. To je naravno zbog toga što neki vide rodne procese kao osobno relevantne (npr. pripadnice feminističkog pokreta ili bilo koje grupacije koja se osjeća stigmatiziranom ili prikraćenom zbog nepristajanja uz tradicionalno rodno očekivanje od njihovog spola) dok drugi imaju slabu predstavu o ulozi roda u njihovom svakodnevnom iskustvu.

U ovom smo se istraživanju samim pretpostavkama i postavljenim ciljevima priklonili teorijama koje rod smatraju promjenjivim, točnije skupini teorija socijalnog učenja. Rezultati ovog istraživanja pružit će još jedan od doprinosa održivosti jedne ili druge skupine teorija.

Mjerenje rodnih uloga: Maskulinitet, feminitet i androginitet

Danas je najkorišteniji psihologijski instrument za mjerenje psihološkog roda BSRI (Bem Sex Role Inventory) koji je Sandra Bem objavila 1974. I prije ovoga postojali su drugi instrumenti za mjerenje roda, ali je njihova bitna razlika u tome što su rod zahvaćali kao unidimenzionalan konstrukt (zbog čega osoba nije mogla imati istovremenu visoku izraženost i maskulinitet i feminitet psiholoških osobina), što je Bem sa svojim BSRI-em promijenila konceptualizirajući maskulinitet i feminitet kao dvije ortogonalne dimenzije (Bem, 1974).

Kada je 1974. Bem objavila svoj inventar spolne uloge, time je radikalno promijenila način na koji psihologija razmatra pojam roda. Bem uvodi pojam androginiteta, koji predstavlja visoku izraženost i maskulinitet i feminitet psiholoških osobina te nediferenciranosti, tj. niske izraženosti i maskulinitet i feminitet psiholoških osobina. To je bila reakcija na ono što Bem naziva androcentrizmom koji je doveo do kulture u kojoj dominiraju muškarci dok su žene još uvijek na gubitku (Bem, 1993).

Jedno od nastojanja da se prevlada dvojno shvaćanje roda bio je koncept androginiteta, odnosno kombinacije visoke izraženosti maskulinitet i feminitet psiholoških osobina. Smatra se da androginitet daje osobi veću fleksibilnost i prilagodljivost u ponašanju, čineći je spremnijom i otpornijom na zahtjeve okoline. Bem tvrdi da je za zdravu prilagodbu suvremenom društvu važno imati i psihološke crte koje se smatraju maskulinitetima i one koje se smatraju feminitetima. Ona kaže da bi se činjenicu da društvo nastoji zaustaviti razvoj polovice potrebnih psiholoških osobina u svakom pojedinom pripadniku društva, moglo nazvati tragičnom (Bem, 1993). To dovodi do toga da se svaki pojedinac previše oslanja ili na stereotipno maskuline ili feminine osobine, što može biti neprilagođeno ili čak opasno i za pojedinca i za društvo. Zaključak je da bi uravnotežena kombinacija obiju ovih skupina osobina tj. psihološka androginitet, trebala biti prediktor najbolje moguće psihološke prilagodbe i fleksibilnosti. Iz činjenice da je Bem smatrala društveni utjecaj glavnim krivcem što nema više androginitet osoba i to zbog toga što društvo sprečava razvoj kompletne ličnosti koja bi imala poželjan set i maskulinitet i feminitet osobina, jasno je da je Bem također bila pristalica teorija koje rod drže podložnim promjeni i učenju.

Da bi provjerila svoju teoriju o najprilagođenijem društvenom funkcioniranju androginitet osoba, Bem je razvila instrument koji će mjeriti pristajanje uz stereotipno maskuline ili stereotipno feminine osobine kao i moguću androginitet (Bem, 1974). Iako su i tada postojali instrumenti koji

su zahvaćali maskulinitet i feminitet (npr. Guilford-Zimmermanov upitnik temperamenta, Kalifornijski psihološki inventar), nijedan od njih nije ih tretirao kao dvije odvojene skale. Maskulinitet i feminitet razmatrali su se na bipolarnoj ljestvici tj. bili su tretirani kao suprotni polovi iste skale, zbog čega je bilo nemoguće da ispitanik pokaže visoku razvijenost i maskulinih i feminih osobina, odnosno da bude svrstan u androgini kategoriju. Osim toga, Bem je smatrala da su postojeće skale i samu feminitet tretirale pogrešno i to tako da su zahvaćale samo negativne aspekte feminiteta. Njezin je cilj bio maskulinitet i feminitet tretirati ravnopravno. Svoje pretpostavke Bem je testirala pomoću BSRI-a. Eksperimentalno su mjereni pokazatelji ponašanja i psihološke fleksibilnosti skupina koje postižu različite rezultate na BSRI-u. U studiji provedenoj s ciljem da se provjeri kako se psihološki androgini ispitanici ponašaju u usporedbi sa spolno tipiziranim (maskulinitet ili feminitet) ispitanicima u situaciji kada imaju izbor da izvode ili spolno stereotipnu aktivnost ili spolno nestereotipnu aktivnost, pokazalo se da spolno tipizirane osobe češće izabiru stereotipnu aktivnost čak i onda kada ih to košta novca (Bem, 1976a). Osim toga, spolno tipizirani ispitanici češće izvještavaju o osjećaju neugode kada izvode nestereotipne aktivnosti nego što je to slučaj s androginitet ispitanicima. S obzirom na rezultate ovih ranih istraživanja, Bem je zaključila da psihološka androginitet pruža najveću fleksibilnost ponašanja i misli, što omogućuje usvajanje onih psiholoških osobina i učenje ponašanja koja će biti primjenjiva u najrazličitijim situacijama, i u tim situacijama biti najbolji izbor prilagodbe. Na taj način, pokazalo se da je psihološka androginitet najzdraviji oblik psihološkog roda koji mogu razviti pripadnici oba spola. Ovakav stav bio je u kontradikciji s tada prevladavajućim uvjerenjem da je uvjet psihičkog zdravlja usvajanje rodni ponašanja i stavova koji su konzistentni s nečijim spolom (Bem, 1976b).

Interakcija roditelja i djece i rodne uloge roditelja

Do sada je pitanje utjecaja roditelja na djecu bilo često istraživano, ali je mnogo rjeđe ispitivan proces „reverzne socijalizacije“: recipročan utjecaj djece na roditelje. Prevladavajući je stav da se rodne uloge formiraju u djetinjstvu i da tijekom kasnijeg života uglavnom ostaju nepromijenjene. Ipak, postoje dokazi da se rodne uloge tijekom života mijenjaju. Abrahams, Feldman i Nash (1978; prema Ganong i Coleman, 1987) nalaze da su parovi koji su istovremeno i roditelji, više rodno-tipizirani nego parovi koji još nemaju djecu. Daljnja istraživanja pokazuju da su rodne

samopercepcije više povezane sa specifičnim stadijem u kojem se nalazi obitelj nego sa samom starošću roditelja (Feldman, Biringen i Nash, 1981). Povezanost roditeljskog statusa i stadija obiteljskog života sa rodnom tipiziranošću roditelja ukazuje na mogućnost da je rodna socijalizacija dvosmjerna: dok roditelji odgajaju svoju djecu, ona recipročno utječu na rodne uloge i ponašanje roditelja.

Ako je ovo točno, mehanizmi koji su u pozadini tih procesa vjerojatno su višestruki. Djeca postavljaju pred roditelje najrazličitije vrste zahtjeva i izazova kojima oni moraju udovoljiti ili im se prilagoditi. Vrsta izazova ovisi naravno o osobinama djeteta uvjetovanim genetikom i okolinskim varijablama. Jedna od najvažnijih varijabli svakako je djetetov spol budući da se dječaci i djevojčice razlikuju u svojim potrebama, reakcijama, igrama koje odabiru, temperamentu i živahnosti (Vasta i sur., 1997). Jednako kao što roditelji odgajaju dijete i kao što svako iskustvo utječe na naše doživljavanje sebe, za očekivati je i da će spol djece i intenzivno i dugotrajno iskustvo odgajanja djece određenog spola, utjecati na način na koji roditelji doživljavaju sebe. Kako bi se prilagodili svom djetetu, roditelji moraju promijeniti i prilagoditi sebe što opet može utjecati na promjenu načina na koji roditelj sebe doživljava. Ta promjena može biti posljedica toga što će se roditelj, primjerice, baviti sportom kako bi mogao trenirati svog sina jer vjeruje da je za afirmaciju sina kao muškarca poželjno bavljenje sportom, iako se sam njime možda nikada nije bavio. Drugim riječima, sudjelujući u socijalizaciji svoga djeteta, roditelj će se više baviti i aktivnostima tipičnima za spol kojemu dijete pripada što će utjecati na roditeljevu shemu samopercepcije. Pitanje utjecaja djece na roditelje dodatno se komplicira činjenicom da su roditelji čak i prije izlaganja utjecaju svoje djece na njih, pripremni reagirati različito na djecu različitog spola (Parke, 1996) i time izložiti djecu različitog spola, različitom roditeljskom utjecaju. Između ostalog, to je i zbog toga što i majke i očevi preferiraju dječake, tj. prije nego što dobiju djecu izjašnjavaju se kako bi radije imali sinove i to ne samo na zapadu nego i u Indiji, Brazilu i mnogim drugim zemljama. Očevi se različito ponašaju prema muškoj i ženskoj djeci, čak i u periodu novorođenčeta. Očevi više dodiruju i vokaliziraju sa svojom muškom djecom nego sa ženskom. Također, oni više odgovaraju na vokalizacije svoje muške djece. Majke pak ponavljaju ovaj obrazac sa svojim kćerima. I u kasnijim razvojnim periodima, očevi nastavljaju biti primarnim izvorom stimulacije za sinove, a majke za kćeri. Cjelokupna slika ipak nije tako jednostavna. Očevi u igri manje dopuštaju kćerima da se udaljavaju od njih, a majke to čine za sinove (Parke, 1996). Tendencija roditelja da različito stimuliraju djecu

različitog spola mogla bi očito biti posljedica toga da se očevi ponašaju više zaštitnički prema svojim kćerima, a majke obrnuto.

Zanimljiva je teorija prema kojoj majke igraju ulogu «vratara» u obitelji, koji određuje koliko će se otac smjeti uključiti u odgajanje svoje djece (prema Lamb, u Parke 1996). Postoje podaci da većina žena zapravo ne želi da njihovi muževi budu uključeni u odgajanje djece nego što trenutno jesu (Quinn i Staines, 1979). Prema istom istraživanju, 40 posto očeva voljelo bi biti uključeni nego što trenutno mogu. Moguće objašnjenje je da je očinska angažiranost pozitivno povezana s povjerenjem njihovih supruga u kompetenciju oca kao skrbnika. Vjerovanje majki u urođene spolne razlike glede sposobnosti za skrb djece negativno su povezani sa očinskim uključanjem (Lamb, 1996). Ova istraživanja naglašavaju ambivalenciju koju majke imaju glede prepuštanja njihova osjećaja kontrole nad domenom skrbništva. Iz ovoga proizlazi da su majke i očevi u različitoj mjeri i na različite načine uključeni u živote svoje djece, pa je za očekivati i da će utjecaj djece na njih biti različit.

Što se tiče utjecaja očeva na rodno tipiziranje djece, pokazalo se da je ženstvenost kćeri povezana s očevom muževnošću, očevim odobravanjem i podržavanjem majke kao modela za oponašanje svojoj kćeri i ohrabivanjem kćeri da sudjeluje u ženskim aktivnostima. U kasnijim životnim razdobljima, sposobnost žena za stvaranje trajnih veza s muškarcima više je povezana sa njihovim ranim vezama s očevima nego s majkama (Fisher, 1973). Čini se da čak i više nego majke, očevi imaju izrazit utjecaj na razvoj rodno tipiziranog ponašanja kod svoje djece (Parke, 1996). Paradoksalno, društvo vrši veći pritisak na žene, u njihovim ulogama majki, da se ponašaju u skladu sa rodnim zahtjevima kulture u kojoj žive i prve su koje bivaju okrivljene kada se djeca ne ponašaju u skladu sa pripisanim im rodnim ulogama (Walsh, 1993). U svakom slučaju, različiti obrasci roditeljskog izražavanja afekata i stimuliranja njihovih sinova i kćeri, mogli bi biti najraniji oblik rodnog tipiziranja. Iz ovih podataka moglo bi se zaključiti da je cilj očeva probuditi ženstvenost u svojim kćerima, a sinove potaknuti na fizički i psihički razvoj. S druge strane, za intelektualni i emocionalni razvoj svojih kćeri brinu se majke.

Kakav god bio utjecaj djece na roditelje, možemo očekivati da on neće biti ni u istom pravcu ni u istoj mjeri na majke i na očeve. Ne samo to, nego bi kod jednih i drugih mogli biti uključeni potpuno različiti procesi.

Cilj i problemi istraživanja

Kako bi bio spreman odgovoriti na potrebe djeteta, za očekivati je da će roditelj pokušati svoje dijete što bolje razumjeti. Točnije, u ovom smo istraživanju pretpostavili da će se promijeniti muška i ženska spolna uloga majki i očeva s obzirom na spol njihova djeteta i to tako da će kod majki koje imaju samo djecu muškog spola doći do slabljenja tradicionalne ženske uloge odnosno psiholoških osobina koje društvo tradicionalno smatra poželjnim za ženu i do porasta psiholoških osobina koje se smatraju poželjnim za muškarca, dok će kod očeva koji imaju samo žensku djecu doći do slabljenja tradicionalne muške spolne uloge i do povećanja femininih psiholoških osobina. Ova su očekivanja u usporedbi s majkama i očevima koji imaju djecu ženskog i muškog spola, respektivno, i oba spola. To je ono što Ganong i Coleman (1987) nazivaju „zdravorazumskom hipotezom“, da će prisustvo sinova u obitelji na roditelje djelovati maskulinizirajuće, a prisustvo kćeri feminizirajuće.

S obzirom na spomenute ciljeve, formulirali smo sljedeći problem ovog istraživanja:

1. Ispitati razlike u femininosti i maskulinosti roditelja s obzirom na spol djece.

Postupak

Ispitanici

Istraživanje je provedeno na uzorku od 271 ispitanika, roditelja djece muškog, ženskog i oba spola. Prosječna starost roditelja je 48 godina, od toga roditelja koji imaju djecu muškog, ženskog i oba spola 46, 48 i 50 godina, respektivno. Prosječna starost djece je 19 godina, od toga u obiteljima sa isključivo sinovima i isključivo kćerima 18 godina te u obiteljima koje imaju i sinove i kćeri 20 godina. Ispitanici su pronalazeni metodom snježne grude. Svaka obitelj koja je sudjelovala u istraživanju, primila je kovertu koja je sadržavala po jedan primjerak BSRI-a za svakog roditelja kao i treći list sa pitanjima o sociodemografskom statusu. Upitnici za majke i očeve bili su odvojeni jedni od drugih, kako bi ispitanici mogli odvojeno ispunjavati upitnike, te tako što manje međusobno utjecati na odgovaranje. Treći list sa pitanjima o sociodemografskom statusu bio je namijenjen za zajedničko ispunjavanje. Ovo je ispitanicima objašnjeno u uputi kao i da je istraživanje potpuno anonimno. Podijeljeno je 412 upitnika, vraćeno je 271 (65%).

Tablica 1

Struktura ispitanika prema broju djece, starosti djece te demografskim varijablama prihoda domaćinstva i stručne spreme

		postotak ispitanika
Prihodi domaćinstva	ispodprosječno	9.7
	malo ispod prosjeka	12.2
	prosječno	54.7
	malo iznad prosjeka	15.2
	iznadprosječno	8.3
Spol Djece	muško	34.6
	žensko	37.8
	oba spola	27.6
Razredi starosti djece	<10	8.6
	10-19	45.4
	20-29	34.1
	>30	11.9
Broj djece	2	85.9
	3	11.4
	4	2.7
Stručna sprema Roditelja	bez osnovne škole	0.5
	osnovna škola	4.9
	srednja škola	63.3
	viša škola	14.1
	fakultet	14.1
	magisterij	1.9
doktorat	1.1	

Instrumentarij

Bem inventar spolne uloge

BSRI se sastoji od 60 čestica, od toga dvadeset društveno poželjnih ženskih, dvadeset društveno poželjnih muških crta i dvadeset čestica skale socijalne poželjnosti. Dok su na skalama maskuliniteta i femininiteta sve čestice društveno poželjne (za muškarca ili ženu), na skali socijalne poželjnosti je deset socijalno poželjnih i deset socijalno nepoželjnih čestica. Od ispitanika se traži da procijene svaku česticu na skali od 1 do 7, gdje 1 označava nikad ili gotovo nikad, a 7 uvijek ili gotovo uvijek (Bem, 1974). Nakon ocjenjivanja rezultata, ispitanik može biti svrstan u kategoriju spolno – tipiziranu, spolno – obrnutu, androginu i nediferenciranu. Spolno –

tipizirana osoba je ona čiji psihološki rod odgovara fizičkom spolu. Kod spolno – obrnute osobe je suprotno: psihološki rod je suprotan fizičkom spolu (npr. maskulina žena ili feminin muškarac). Kod androginih ispitanika rezultat je i na skali maskulnosti i na skali femininosti, na srednjoj vrijednosti (prema uputama Bem, koristi se medijan) ili viši. Nediferencirani ispitanici postižu rezultat manji od srednje vrijednosti i na skali maskulnosti i na skali femininosti.

Spence naglašava (1984; prema Marušić i Bratko, 1998) da je maskulnost, kao jedna od dimenzija BSRI-a, zapravo izraženost specifičnog skupa socijalno poželjnih osobina ličnosti za muški spol, instrumentalnih po prirodi. Tako se čestice BSRI-a koje ispituju maskulnost odnose na osobine poput vodstva, nezavisnosti, agresivnosti, ambicioznosti i samopouzdanja. Femininost je skup za ženu poželjnih osobina ličnosti, ekspresivnih po prirodi. To su čestice kojima se ispituje koliko je osoba sposobna ili spremna pružiti njegu, biti ovisna, osjećajna, osjetljiva te pružiti suosjećanje i toplinu. Te osobine također možemo zvati stereotipno maskulinima i stereotipno femininima. Faktorska analiza tipično otkriva dva faktora u podlozi maskulnosti, koji mogu biti nazvani “dominacija – agresija” i “samodostatnost – osobna kontrola”, a faktor femininosti se najčešće naziva “interpersonalna osjetljivost i toplina”. Isti autor smatra da „maskulnost“ i „femininost“, onako kako ih zahvaća BSRI, ne trebaju biti smatrani mjerom mnogo širih pojmova maskulnosti i femininosti jer su oni, definirani na ovaj način, samo dva specifična seta osobina unutar njih.

Unutarnja konzistencija: Bem (1974), Wilson i Cook (1984; prema Robinson i sur., 1991) izvještavaju o α koeficijentu pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije koji se kreće od 0.86-0.88 za maskulnost i 0.75-0.78 za femininost te 0.75 za socijalnu poželjnost.

Na našem uzorku dobili smo α koeficijent pouzdanosti 0.83 za skalu maskulnosti, 0.78 za skalu femininosti i 0.60 za skalu socijalne poželjnosti.

Test-retest pouzdanost koji je ustanovila Bem za interval od 4 tjedna iznosi $r=.90$ za maskulnost, $r=.90$ za femininost, $r=.89$ za socijalnu poželjnost i za t-omjer androgenosti $r=.93$. (Yanico, 1985; prema Robinson i sur., 1991) ustanovila je značajnu, umjereno visoku pouzdanost tijekom četverogodišnjeg perioda za maskulnost ($r=.56$) i femininost ($r=.68$). S obzirom da su ovi indeksi pouzdanosti tijekom četverogodišnjeg perioda zamjetno manji od onih za interval od samo 4 tjedna, ovo je svojevrsna potkrepa tvrdnje da rod nije nešto dano i nepromjenjivo, već da je s vremenom podložan utjecaju i promjeni.

Usprkos mnogim prigovorima i kontroverzama koje je izazvao, BSRI je trenutno najkorišteniji instrument za ispitivanje rodnih uloga i među pet najkorištenijih psihologijskih instrumenata uopće. Pokazalo se da BSRI ima dobru pouzdanost a valjanost se smatra adekvatnom za korištenje u svrhe i na načine koji se podrazumijevaju teoretskom racionalom u podlozi njegova nastanka (Mitchell, 1985; prema Robinson i sur., 1991).

Rezultati

U analizi rezultata korištena je složena analiza varijance kako bismo, osim općeg utjecaja spola djece na maskulinitet, femininitet i socijalnu poželjnost roditelja, ispitali i interakciju varijable “roditelj” i “spol djeteta”.

Tablica 2

Deskriptivna statistika: Majke i očevi na skalama BSRI-a, bez obzira na spol djece

Skala BSRI-a	Ispitanici	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	N
maskulinitet	majke	83,45	16,50	117
	očevi	94,96	15,63	154
	Ukupni	89,99	16,97	271
femininitet	majke	97,85	12,58	117
	očevi	92,76	13,53	154
	Ukupni	94,95	13,35	271
socijalna poželjnost	majke	28,85	9,06	117
	očevi	26,21	10,14	154
	Ukupni	27,35	9,76	271

Tablica 3

Rezultati složene analize varijance majki i očeva sa muškom, ženskom i djecom oba spola. Glavni efekti i interakcija.

Nezavisna varijabla	Zavisna varijabla	Suma kvadrata	df	F	Statistička značajnost
RODITELJ	maskulnost	9667,39	1	38,58	0,00
	femininost	1663,90	1	10,04	0,00
	socijalna poželjnost	498,51	1	5,25	0,02
SPOL DJECE	maskulnost	1161,11	2	2,32	0,10
	femininost	1951,13	2	5,89	0,00
	socijalna poželjnost	33,12	2	0,17	0,84
RODITELJ * SPOLDJE	maskulnost	1586,11	2	3,16	0,04
	femininost	347,08	2	1,05	0,35
	socijalna poželjnost	59,64	2	0,31	0,73
Pogreška	maskulnost	66403,69	265		
	femininost	43921,59	265		
	socijalna poželjnost	25180,61	265		

Glavni efekt nezavisne varijable “roditelj” statistički je značajan za sve zavisne varijable: maskulnost – $F(1,265)=38.58$, $p<.005$; femininost – $F(1,265)=10.04$, $p<.005$; socijalna poželjnost – $F(1,265)=5.25$, $p=.02$.

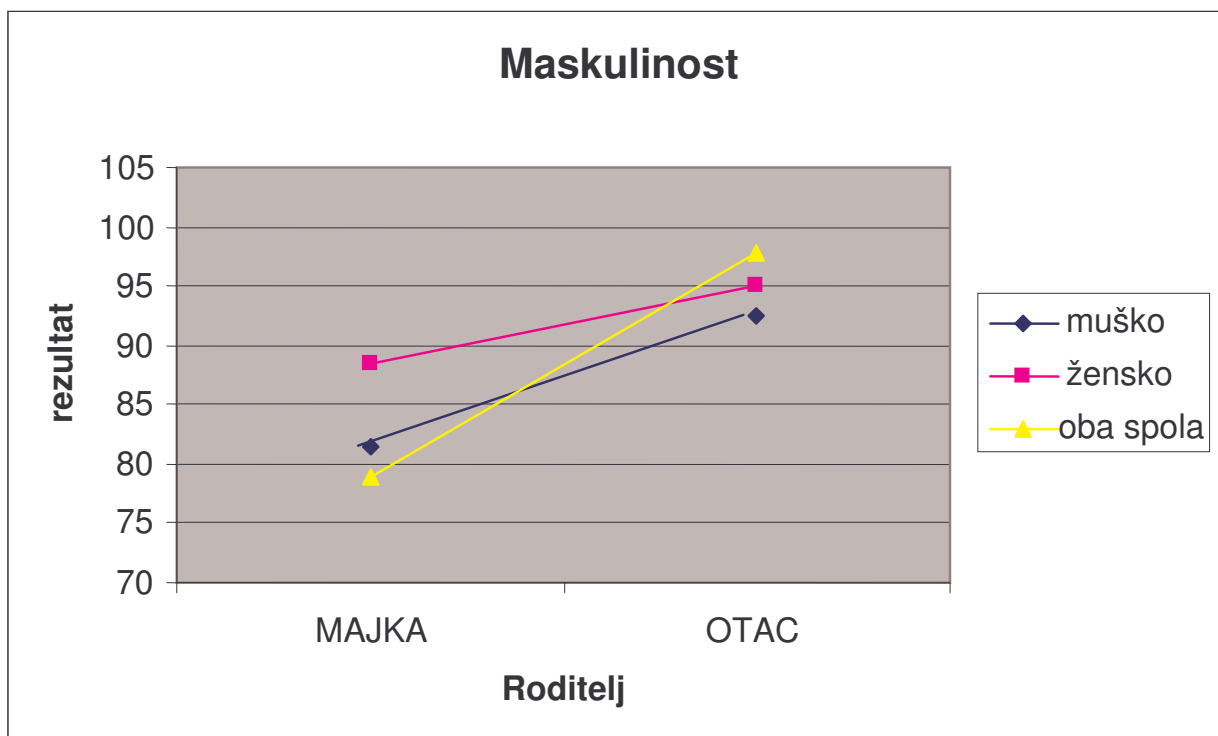
Glavni efekt nezavisne varijable “spol djece” statistički je značajan za zavisnu varijablu “femininost”: $F(2,265)=5.89$, $p<.005$.

Interakcija nezavisnih varijabli “roditelj” i “spol djece” statistički je značajna za zavisnu varijablu maskulnost: $F(2,265)=3.16$, $p=.04$. Grafički prikaz ove interakcije možemo vidjeti na slici 1.

Tablica 4
Post-Hoc test varijable “spol djece”: Scheffe.

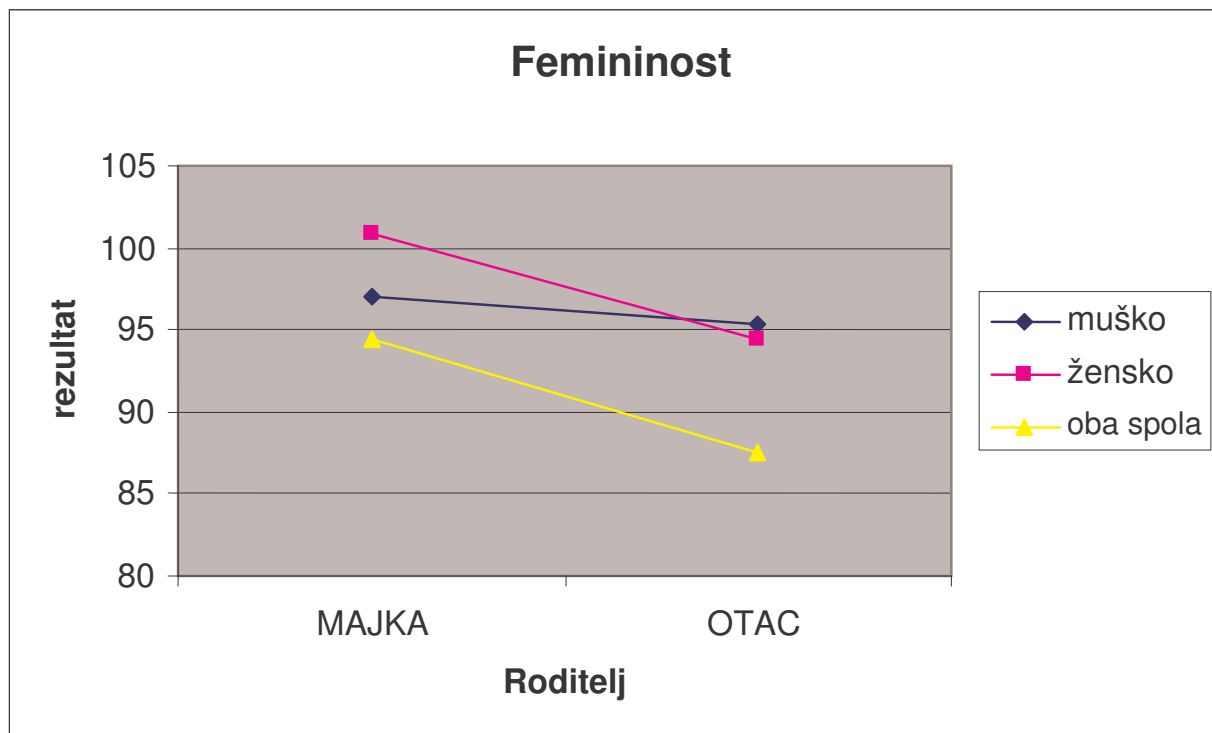
Zavisna varijabla	Spol Djece (I)	Spol Djece (J)	Razlika aritmetičkih sredina (I-J)	Standardna pogreška	Statistička značajnost
maskulinitet	muško	žensko	-4,55	2,26	0,13
		oba spola	-2,46	2,46	0,61
	žensko	muško	4,55	2,26	0,13
		oba spola	2,09	2,40	0,69
	oba spola	muško	2,46	2,46	0,61
		žensko	-2,09	2,40	0,69
femininitet	muško	žensko	-1,16	1,84	0,82
		oba spola	5,64	2,00	0,02
	žensko	muško	1,16	1,84	0,82
		oba spola	6,80	1,95	0,00
	oba spola	muško	-5,64	2,00	0,02
		žensko	-6,80	1,95	0,00
socijalna poželjnost	muško	žensko	0,80	1,39	0,85
		oba spola	0,80	1,51	0,87
	žensko	muško	-0,80	1,39	0,85
		oba spola	0,00	1,48	1,00
	oba spola	muško	-0,80	1,51	0,87
		žensko	0,00	1,48	1,00

Koristeći Scheffe-ov post-hoc test, pronašli smo statistički značajne razlike između utjecaja muškog spola djece, u odnosu na utjecaj djece oba spola ($p=.02$), te između utjecaja ženskog spola djece, u odnosu na utjecaj djece oba spola ($p<.005$). Na slici 2 možemo vidjeti grafički prikaz ovih efekata.

Slika 1. Interakcija varijabli “roditelj” i “spol djece”.

Majke s djecom oba spola postižu najniži rezultat na skali maskuliniteta. Očevi sa djecom oba spola postižu najviši rezultat na skali maskuliniteta. Pri tome je ovaj efekt najizraženiji u usporedbi majki s djecom oba spola u usporedbi sa majkama koje imaju djecu ženskog spola, te očeva sa djecom oba spola u usporedbi sa očevima koji imaju djecu muškog spola.

Slika 2. Grafički prikaz utjecaja varijable “spol djece” na femininost ispitanika.

Majke i očevi koji imaju samo sinove ili samo kćeri, postižu viši rezultat na skali femininosti od roditelja koji imaju djecu oba spola. Ovaj je efekt osobito izražen u slučaju roditelja koji imaju samo kćeri, iako post-hoc test nije pokazao statistički značajnu razliku između skupine ispitanika sa djecom muškog spola i skupine ispitanika sa djecom ženskog spola. Majke kao skupina postižu više rezultate na skali femininosti.

Rasprava

Kako pokazuju dobiveni rezultati, čini se da je situacija u kojoj roditelji imaju i sinove i kćeri (u ostatku teksta: “roditelji s djecom oba spola”), ona koja im omogućuje da ostanu maksimalno diferencirani u svojim tradicionalnim rodnim ulogama. U slučajevima kada roditelji imaju samo sinove ili samo kćeri (u ostatku teksta: “roditelji s istospolnom djecom”), dolazi do smanjenja razlika između majki i očeva u rezultatu na skali maskuliniteti. Majke i očevi se u svojim rezultatima na toj skali približavaju jedni drugima, tako da majke sa istospolnom djecom imaju višu maskulinitet u odnosu na majke sa djecom oba spola, a očevi sa istospolnom djecom imaju nižu maskulinitet u odnosu na očeve sa djecom oba spola. Pri tome majke kao skupina i dalje imaju ukupno nižu maskulinitet nego očevi (slika 1). Istovremeno, istospolna djeca djeluju i na majke i na očeve tako da povišuju njihovu femininitet u odnosu na roditelje sa djecom oba spola (slika 2). To znači da majke s djecom oba spola imaju ne samo najnižu maskulinitet nego i najnižu femininitet (dakle naginju nediferenciranoj tipizaciji) a očevi sa djecom oba spola ne samo da imaju najvišu maskulinitet nego istovremeno i najnižu femininitet što znači da su rodno najviše tipizirani. Roditelji koji imaju istospolnu djecu, čini se da “teže” prema androginoj tipizaciji s obzirom da majke u tim skupinama imaju višu maskulinitet od majki sa djecom oba spola, a očevi u tim skupinama imaju nižu maskulinitet od očeva sa djecom oba spola. Kako i majke i očevi sa istospolnom djecom imaju višu femininitet nego roditelji sa djecom oba spola, možemo reći da je ukupan efekt isključivog spola djece na roditelje u pravcu povećanja njihove androginiteti.

Jedno od objašnjenja ovakvih rezultata moglo bi biti da članovi obitelji formiraju svojevrsne “saveze” prema dva ključa: starosti (je li mi član obitelji vršnjak ili nije) i spolu. Tako bi u obitelji koje imaju samo sinove ili samo kćeri, osnovna organizacija obitelji mogla biti roditelji – djeca. Djeca u takvim obiteljima možda više vremena provode zajedno (jer imaju sličnije interese i odabiru slične igre), možda se više jedno drugom povjeravaju pa se kroz takav razvoj povjerenja povećava njihovo samopouzdanje i osjećaj da mogu snažnije oponirati roditeljskim odgojnim nastojanjima, koja su po svojoj prirodi u nekim aspektima neizbježno restriktivna. Roditelji na ovo odgovaraju snažnijom međusobnom povezanošću koju postižu kroz smanjenje međusobnih razlika (putem smanjenja razlika u maskuliniteti) te povećanim ekspresivnim i interpersonalnim vještinama konceptualiziranim u konstrukt femininiteti. U literaturi se o važnosti povezanosti

braće i sestara govori u kontekstu predikcije mentalnog zdravlja u odrasloj dobi. Prema važnoj longitudinalnoj studiji uspješnih, obrazovanih muškaraca (klase sa Harvarda 1938-1944), apsolutno najbolji prediktor emocionalnog zdravlja u dobi od 65 godina bila je bliska povezanost sa braćom i sestrama u mladosti. Ovaj je prediktor bio bolji od bliskosti sa roditeljima, emocionalnih problema u djetinjstvu ili razvoda roditelja, čak i prediktivniji od uspješnog braka ili karijere (Valliant, 1977; prema Walsh, 1993). Ako je ova povezanost braće i sestara toliko važna, za očekivati je da će oni težiti biti što je moguće bliskiji, bez obzira na spol. Međutim, kada se njihovoj sličnosti po dobi pridruži dodatni ključ sličnosti po spolu, čini se razumnim pretpostaviti da će ova bliskost biti još izraženija, njihova povezanost još čvršća što bi moglo biti jedno od mogućih objašnjenja veće (reaktivne) međusobne sličnosti majki i očeva sa istospolnom djecom u našem istraživanju.

Drugo moguće objašnjenje ima korijene u organizacijskoj teoriji, prema kojoj je proces donošenja odluka u složenim, ili turbulentnim uvjetima više centraliziran, manje demokratski nego kada su uvjeti u kojima se donose odluke jednostavniji (Martin, 2001). Razumljivo je da su uvjeti u kojima je roditelj izložen utjecaju djece oba spola, oni u kojima je njegova roditeljska kognitivna shema više elaborirana i kompleksnija (Ganong i Coleman, 1987). Zbog toga je i proces roditeljskog donošenja odluka složeniji. Kako bi se među roditeljima izbjeglo nesuglasje u pogledu toga tko odlučuje ili tko je u pravu, ova je odgovornost prepuštena članu obitelji koji je tradicionalno "zadužen" za donošenje odluka, koji je dominantan, jaka ličnost, lako donosi odluke, ima sposobnosti vođe i tako se ponaša. Budući da su ove osobine dio klastera osobina na BSRI-u konceptualiziranog kao maskulinitet, a očevi sa djecom oba spola skupina su ispitanika koja u našem istraživanju ima najviše rezultate na skali maskuliniteta, jasno je da su u toj situaciji kompleksnijeg donošenja odluka očevi nositelji te uloge. Kod roditelja sa istospolnom djecom ovaj proces donošenja odluka je jednostavniji utoliko što velik dio donesenih odluka može biti "primjenjiv" za oba djeteta, dakle nije potrebno uvijek uzimati u obzir spolne specifičnosti svakog djeteta ponaosob. Iako se i u obiteljima s djecom oba spola vjerojatno velik dio odluka u vezi djece donosi jednostrano s obzirom na spol djeteta, možemo pretpostaviti da će roditelji ipak nastojati uzimati u obzir spolne specifičnosti svoje djece kako bi kod njih izazvali što manje konflikata i nezadovoljstva, iako je ovakvo donošenje odluka teže (kompleksnije) pa je zato više "centralizirano" (na očeve).

Od teorija usvajanja roda koje smo spomenuli (biološki esencijalizam, teorije socijalnog učenja, simbolički interakcionizam, teorije stajališta, kognitivističko-razvojni modeli), najveću eksplanatornu vrijednost u objašnjavanju “reverzne socijalizacije” čini se da ima posljednja skupina teorija koja se između ostaloga bavi pojmom spolne sheme. Martin i Halverson (1981; prema Ganong i Coleman 1987) kažu da su sheme “naivne teorije koje vode informacijsko procesiranje tako što strukturiraju iskustvo, reguliraju ponašanje i pružaju osnovu za donošenje zaključaka i interpretacija”. U pokušaju objašnjavanja zašto spolna konstelacija djece ima utjecaja na rodnu samoprocjenu roditelja, čini se korisnim pretpostaviti da u ostvarenju tog efekta ne djeluju samo rodne sheme, već i shema roditeljstva. Naime, osoba koja ima djecu je prije svega roditelj, a tek potom osoba koja ima djecu ovog ili onog spola. Moguće je da je roditeljstvo kao takvo kognitivna shema koja u sebi uključuje rodno tipizirano ponašanje i stavove, ali je istovremeno i šira od toga. Majke koje imaju sinove mogle su imati određena shvaćanja u vezi toga kako se majke sinova ponašaju, misle i osjećaju čak i prije nego što su postale majke, pa se tako i nastaviti ponašati, misliti i osjećati kada su sinove dobile. Kada su u pitanju kćeri, radi se o drugačijim očekivanjima pa je i njihov recipročni utjecaj na roditelje drugačiji. Ovo objašnjenje slično je kognitivističkom shvaćanju toga kako djeca usvajaju rodne sheme, ali se odnosi na odrasle očeve i majke i shema koja se usvaja na većoj je razini specifičnosti.

Ako želimo proširiti ovo objašnjenje da se roditelji mijenjaju i prije nego što se dogodi recipročni utjecaj spola djece na roditelje koji ih socijaliziraju, moramo se referirati na druga istraživanja. Ganong i Coleman (1987) dobivaju utjecaj sinova na samoprocjenu roditelja na skali femininosti, na način da prisustvo sinova u obitelji utječe na očeve tako da se procjenjuju značajno manje feminino, a majke značajno više feminino nego u obiteljima u kojima nema muške djece. Objašnjenje koje oni predlažu je da je ukupan efekt sinova na roditelje takav da povećava njihovu rodnu (stereo)tipiziranost. Roditelji tada na sinove reagiraju tako da im pružaju jasniju distinkciju i razgraničenje muške i ženske rodne uloge, sami naglašavajući u sebi one osobine koje društvo od njih kao muškarca ili žene očekuje (Ganong i Coleman, 1987). Sinovi su nositelji tog efekta, tj. oni pružaju salijentniji ključ za promjenu roditeljskih rodni uloga, što je povezano s već spomenutom činjenicom da su sinovi preferirani spol djece (zbog čega roditelji više ulažu u socijalizaciju sinova u društveno im propisane uloge). U našoj su kulturi očekivanja od muškaraca rigidnije definirana nego očekivanja od žena (Parke, 1996; Ganong i Coleman, 1987). Oni muškarci koji tijekom socijalizacije ne usvoje ove rigidne norme mišljenja i ponašanja mogli

bi biti izloženi većoj osudi i neodobravanju okoline, te bi im tako bio uskraćen niz povoljnih životnih prilika kao što je npr. napredovanje na poslu. Ako njihova rodna tipizacija ne bude obavljena kako valja oni u današnjem društvu možda imaju više za izgubiti nego što je to slučaj sa kćerima.

Ako pokušamo primijeniti analogno objašnjenje na naše rezultate, mogli bismo zaključiti da isključivi spol bilo muške ili ženske djece djeluje na roditelje tako da djeci pokušaju pružiti jasniju sliku onoga što znači biti muškarac ili žena u društvu, ali u našem slučaju tako da i majka i otac u sebi utjelovljuju psihološke osobine i jednog i drugog spola (androginitet). Ova se promjena događa kod roditelja s istospolnom djecom u usporedbi s roditeljima koji imaju djecu oba spola. U posljednjem slučaju, najbolje što roditelj može učiniti, ako vrijedi gore predloženo objašnjenje, jest da ostane ono što je bio prije nego što je postao roditelj. Za provjeru ovih pretpostavki, naravno, bila bi potrebna longitudinalna istraživanja.

Što se tiče rezultata dosadašnjih istraživanja koja su se bavila temom “reverzne socijalizacije”, rezultati nisu jednoznačni i pokazuju koliko je bitan odabir instrumenta kojima se ispituju rodne uloge. Lansky (1964), Rosenberg i Sutton-Smith (1971; prema Ganong i Coleman, 1987), našli su da prisustvo sinova u obitelji mnogo više utječe na očeve nego na majke i to tako da povećava njihovu femininost. Ovi se istraživači ne upuštaju u objašnjavanje uzroka koji dovode do takvih rezultata. S druge strane, Ganong i Coleman (1987) dobivaju utjecaj prisustva sinova i na majke i na očeve, ali utjecaj sinova na očeve je takav da smanjuje njihovu femininost umjesto da je povećava, a majke se uz prisustvo sinova samoprocjenjuju značajno femininije. Ganong i Coleman (1987) smatraju da su ove različitosti dobivenih rezultata posljedica korištenja različitih instrumenata odnosno, prethodni istraživači koristili su bipolarne mjere maskuliniteta i femininosti. Ako usporedimo rezultate našeg istraživanja sa spomenutim istraživanjima, možemo reći da smo dobili identične podatke kao i Lansky, Rosenberg i Sutton-Smith u pogledu utjecaja sinova na povećanje femininosti očeva, iako rezultati nisu direktno usporedivi zbog različitih instrumenata korištenih u ovim istraživanjima. Što se tiče već spominjane tzv. “zdravorazumske hipoteze” o reverznoj socijalizaciji, od svih spomenutih istraživanja jedino utjecaj kćeri na očeve u našem istraživanju djelomično podržava tu hipotezu.

Ograničenja provedenog istraživanja

Dobiveni rezultati doista mogu biti indikativni s obzirom na utjecaj spola djece na samodoživljavanje roditelja u terminima maskuliniteta i feminiteta. Međutim, svjesni smo da su oni u potpunosti ovisni o upotrijebljenom instrumentu i načinu na koji su konstrukti maskuliniteta i feminiteta u njemu operacionalizirani. Neki istraživači dovode u pitanje Bemino korištenje spolno-tipične socijalne poželjnosti kao kriterija selekcije čestica za svoj upitnik. Oni se pitaju zahvaća li ovakva operacionalizacija maskuliniteta i feminiteta na zadovoljavajući način čak i Bemini vlastiti “koncept spolno-tipizirane osobe kao one koja je internalizirala društvene spolno tipične standarde poželjnog ponašanja za muškarca i ženu” (Bem, 1974, str. 155). U istu kategoriju prigovora mogu se uvrstiti rezultati faktorskih analiza koji govore o tome da skale maskuliniteta i feminiteta BSRI-a nisu faktorski čiste (npr. Antill i Russell, 1982; Feather, 1978) (referenca, nađi na internetu). Bem na ove prigovore odgovara da su njezini postupci odabira čestica namijenjeni da zahvate široko rasprostranjene i zajedničke kulturalne definicije poželjnih maskulinih i feminih tipova ličnosti. Ona kaže da su rezultati faktorskih analiza potpuno konzistentni sa teorijom u podlozi BSRI-a i svrhom za koju je namijenjen: kultura i društvo definiraju maskulinitet i feminitet kao dva proizvoljna skupa različitih komponenata (osobina), a BSRI je upravo za to i namijenjen – da ispita u kolikoj je mjeri pojedinac usvojio ove *heterogene* kulturalne skupove osobina kao samo-opisne.

Glavni prigovor BSRI-u je što se u njemu rodne uloge definiraju pomoću niza osobina koje se smatraju poželjnim za muškarca ili ženu. Problem s ovakvim načinom razmišljanja o rodnim ulogama (baziranom na osobinama), je ono što Kimmel (1987) naziva «krucijalnom distinkcijom da se paradigma rodnih uloga bazira na *osobinama* povezanim sa «ženskim» i «muškim» ulogama prije negoli njihovim manifestacijama u stvarnom životu». Ovo dovodi do toga da se osobine utjelovljuju kao nešto realno, dok je ono samo definirano na osnovi onoga što ljudi misle da je prikladno za muškarca ili ženu, bez imalo obraćanja pažnje na to kako se muškarci i žene stvarno ponašaju.

Ako prihvatimo ideju da procjena poželjnih osobina za muškarca ili ženu i način na koji se ljudi doista ponašaju nisu iste stvari, za očekivati je da bismo u našem istraživanju pomoću metode procjene od strane bračnih supružnika umjesto samoprocjena, dobili drugačije rezultate. Ovo možemo pretpostavljati zbog toga što iako ispitanici nisu svjesni skale BSRI-a, njihov rod biva

automatski uključen u samoprocjenu (ja-muškarac ili ja-žena ispunjavam ovaj upitnik). Na ovaj način samoprocjena sebe postaje vrlo slična procjeni nezavisnih ispitanika koje su osobine poželjne za muškarca ili ženu te tako podliježe spomenutom prigovoru o različitosti stvarnog i poželjnog ponašanja.

Drugi problem tiče se valjanosti jedne od čestica na skali socijalne poželjnosti, odnosno njezinog hrvatskog prijevoda. Naime, rezultat na skali socijalne poželjnosti izračunat je na temelju 9 socijalno nepoželjnih čestica (dakle s negativnim predznakom). U literaturi se navodi kako skala socijalne poželjnosti sadrži 10 socijalno poželjnih i 10 socijalno nepoželjnih osobina. Problem je bio u čestici broj 42 BSRI-a, "dostojanstvena". Imajući u vidu u literaturi navedeni broj socijalno poželjnih i socijalno nepoželjnih čestica podskale socijalne poželjnosti, te redosljed kojim one bivaju navođene u instrumentu, ova bi čestica trebala spadati u kategoriju socijalno nepoželjnih što ona očito nije. U engleskom originalu, ova čestica glasi "solemn" a riječnik kao jedan od njezinih prijevoda, osim "dostojanstvena" navodi i "ukočen, uštogljen" što se čini boljim izborom za funkciju koju bi ta čestica trebala imati u BSRI-u.

U svakom slučaju, za očekivati je da bi se dobili drugačiji rezultati prilikom korištenja drugih suvremenih mjera rodni uloga. Od onih starijih, bipolarnih testova, Bem (1974) izvještava da rezultati Skale maskulnosti-femininosti Guilford-Zimmermanovog upitnika temperamenta nisu uopće u korelaciji sa rezultatima na skalama maskulnosti i femininosti BSRI-a te njegovim t-omjerima skale androgenosti. Rezultati Skale femininosti (Fe) Kalifornijskog psihološkog inventara (CPI) (Gough, 1957) u umjerenoj su korelaciji sa sve tri mjere BSRI-a, ali je samo korelacija za muškarce između maskulnosti BSRI-a i CPI Fe bila značajna, $r = -.42$, $p < 0.05$). Slične rezultate s obzirom na korelaciju između BSRI-a i MMPI M-F rezultata dobili su Evans i Dinning (1982; Robinson i sur., 1991).

Za potpuniju sliku bilo bi potrebno razlučiti sam efekt bivanja roditeljem, bez obzira na spol djece, kao i moguć efekt života u braku (bez djece) na rezultate na skalama BSRI-a.

Glavna prednost ovog istraživanja je što je ukazalo na što istraživači koji budu obrađivali temu utjecaja spola djece na samodoživljavanje roditelja, moraju obratiti pažnju i što mogu očekivati.

Rezultati ovog istraživanja pružaju još jedan doprinos utemeljenosti teorija koje rod smatraju nečime što je tijekom života podložno promjeni i mijenja se kroz izloženost različitim iskustvima, potkrepljenjima u djetinjstvu, odgojem pa čak i socioekonomskim varijablama kao što su odabir zaposlenja, veličina prihoda i kao što smo pokazali, spol djece koju imamo.

Zaključak

Spol djece utječe na samoprocjenu roditelja na skalama maskuliniteta i feminiteta BSRI-a. Najveća razlika na skali maskuliniteta je među majkama i očevima sa djecom oba spola. Majke i očevi koji imaju istospolnu djecu u svojim se samoprocjenama približavaju jedan drugome, u usporedbi sa roditeljima koji imaju djecu oba spola.

Na skali feminiteta statistički se značajno razlikuju skupine roditelja sa istospolnom djecom u usporedbi sa roditeljima koji imaju djecu oba spola. Roditelji sa istospolnom djecom postižu statistički značajno više rezultate na skali feminiteta nego roditelji sa djecom oba spola.

Rezultati potvrđuju hipotezu o postojanju utjecaja spola djece na rodne uloge roditelja, iako ne u očekivanom smjeru da će isključivo muški spol djece na roditelje djelovati maskulinizirajuće a isključivo ženski spol djece feminizirajuće.

Kako podaci iz literature govore o različitosti rezultata u do sada provedenim istraživanjima, na ovom su području očito potrebna daljnja istraživanja kako bi se došlo do konkretnijih zaključaka.

Literatura

- Bem, S. L. (1993). *The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality*. New Haven: Yale University Press.
- Bem, S. L. (1976a). Sex typing and the avoidance of cross-sex behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 48.
- Bem, S. L. (1976b). *Sex typing and androgyny: Further explorations of the expressive domain*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, 1016.
- Bem, S. L. (1974). *The Measurement of psychological androgyny*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 31, 634-643.
- Fisher, S. F. (1973). *The Female Orgasm: Psychology, Physiology, Fantasy*. New York: Basic Books.
- Ganong, L. H., Coleman, M. (1987). *Effects of Children on Parental Sex-Role Orientation*. *Journal of Family Issues*, 8(3), 278-290.
- Kimmel, M. S. (1987). *Changing men: New directions in research on men and masculinity*. Newbury Park: Sage.
- Marušić, I., Bratko, D. (1998). *Relations of Masculinity and Femininity with Personality Dimensions of the Five-Factor Model*. *Sex Roles: a journal of research*, 38, 29-42.
- Martin, J. (2001). *Organizational Behaviour*. London: Thomson Learning.
- Parke, D. R. (1996). *Fatherhood*. London: Harvard University Press.
- Paul, E. L. (2002). *Clashing Views on Controversial Issues in Sex and Gender*. Guilford: McGraw-Hill/Dushkin.
- Quinn, R. P. & Staines, G. L. (1979). *The 1977 Quality of Employment Survey*. Ann Arbor: Survey Research Center.
- Robinson, J. P., Shaver, P. R., Wrightsman, L. S. (1991). *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*. London: Academic Press.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1997). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Walsh, F. (1993). *Normal Family Processes*. New York: The Guilford Press.